

Anna Kwatera

ORCID 0000-0002-9421-7248

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Natalia Demeshkant

ORCID 0000-0002-2215-0988

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Praktyki pedagogiczne w szkole jako kluczowy element uniwersyteckiej profesjonalizacji nauczycieli w Polsce

Wprowadzenie

Nieodzownym elementem profesjonalizacji zawodowej przyszłych nauczycieli, oprócz teoretycznej wiedzy, są praktyki dydaktyczne i psychologiczno-pedagogiczne realizowane w szkołach na poszczególnych etapach edukacyjnych. W związku z tym efekty kształcenia nauczycieli zależą nie tylko od potencjału studenta i jego rozwoju w uniwersytecie, stwarzającym mu optymalne warunki kształcenia, ale także od jakości pracy i zaangażowania nauczycieli szkół praktyk. Ważnym zatem jest taki ich dobór, aby studenci aspirujący do zawodu nauczyciela mogli uczyć się od najlepszych. Kontakt z właściwie zorganizowanym warsztatem pracy, doskonałością metodyczną i wychowawczą na terenie szkoły, czyli w rzeczywistości, a nie laboratoryjnym, jak ma to miejsce w murach uniwersytetu, środowisku pracy nauczyciela pozwala w realny sposób zweryfikować teoretyczne koncepcje nauczania, uczenia się i wychowania, z jakimi student zapoznał się w ramach kształcenia uniwersyteckiego, z możliwościami i ograniczeniami ich praktycznego zastosowania. Dotyczy to nie tylko kształtowania i wzmacniania kompetencji twardych związanych z technologią nauczania i wychowania, ale także kompetencji miękkich, interpersonalnych, związanych z nawiązywaniem i utrzymywaniem pozytywnych relacji z uczniami, wychowankami, ich rodzicami oraz ze współpracownikami, umiejętności dysponowania czasem, kooperacji i motywowania do współpracy, radzenia sobie ze stresem i sytuacjami niespodziewanymi, etc. Praktyki w szkole, często nazywane przez studentów 'poligonem doświadczalnym', pozwalają im sprawdzić się w roli nauczyciela / wychowawcy i utwierdzić (lub nie) w przekonaniu o dobrze wybranej ścieżce zawodowej. Mogą tam bowiem skonfrontować swoje wyobrażenia na temat zawodu z realnym, osobistym doświadczeniem go w edukacyjnej rzeczywistości, zaś konstruktywna analiza ich działania połączona ze szczerą autorefleksją pozwala uzyskać wgląd w swoje mocne strony i obszary wymagające stałego, zaangażowanego doskonalenia.

Kwalifikacje zawodowe polskich nauczycieli

Aktualnym dokumentem określającym wymagania kwalifikacyjne dla nauczycieli w Polsce jest *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli* (Dz.U. 2017, poz. 157)¹. Do wykonywania zawodu nauczyciela w placówkach systemu oświaty (m.in. szkołach podstawowych, ponadpodstawowych) upoważnione są wyłącznie osoby posiadające kwalifikacje do wykonywania zawodu nauczyciela, określone w tym dokumencie.

Znajdujemy w nim: 1) precyzyjnie zdefiniowane kwalifikacje nauczycieli, w szczególności poziom wykształcenia i jego zakres, w odniesieniu do poszczególnych typów szkół i rodzajów placówek; 2) warunki uzyskiwania kwalifikacji do nauczania języków obcych; 3) wykaz egzaminów, poprzez które uzyskuje się kwalifikacje do nauczania języków obcych; 4) szkoły i wypadki, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli².

W rozporządzeniu tym sprecyzowano także kwestię przygotowania pedagogicznego, rozumianego jako nabycie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, nauczanych w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin w powiązaniu z kierunkiem (specjalnością) kształcenia oraz pozytywnie ocenioną praktyką pedagogiczną – w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin. Jeśli chodzi o nauczycieli praktycznej nauki zawodu, to niezbędny wymiar zajęć z zakresu przygotowania pedagogicznego wynosi dla nich nie mniej niż 150 godzin. Posiadanie przygotowania pedagogicznego potwierdza dyplom ukończenia studiów albo inny dokument wydany przez uczelnię, dyplom ukończenia zakładu kształcenia nauczycieli lub świadectwo ukończenia kursu kwalifikacyjnego³.

Jak czytamy w art. 265 ustawy *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, studia rozpoczęte przed rokiem akademickim 2019/2020 uczelnie prowadzą na podstawie dotychczasowych programów kształcenia. Rok akademicki 2018/2019 był ostatnim, w którym uczelnie rozpoczęły kształcenie nauczycieli na dotychczasowych zasadach, ale mogą je realizować tylko do końca cyklu kształcenia na danym etapie studiów. W związku z tym obecni studenci tych studiów realizują je zgodnie z dotychczasowymi programami studiów (uwzględniającymi dotychczasowe standardy kształcenia nauczycieli, to jest te obowiązujące na mocy *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela* (Dz.U. 2012, poz. 131).

Uczelnia, która 1 października 2018 roku, czyli w dniu wejścia w życie ustawy, prowadziła studia przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela, ale nie posiada uprawnień do nadawania stopnia doktora w dyscyplinie, do której jest przyporządkowany kierunek tych studiów, może prowadzić te studia w przypadku:

¹ Studia przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela, <https://konstytucjadla-nauki.gov.pl/ksztalcenie#studia> [dostęp: 1.05.2019].

² Tamże, s. 1, § 1.

³ Tamże, s. 1, § 2, pkt. 2.

1) zawarcia porozumienia o współpracy przy prowadzeniu tych studiów z uczelnią, która posiada uprawnienie do nadawania stopnia doktora w dyscyplinie, do której jest przyporządkowany kierunek studiów, albo 2) posiadania większej liczby studentów na studiach stacjonarnych niż na studiach niestacjonarnych. W przypadku gdy uczelnia nie spełnia któregoś z powyższych warunków, kontynuuje studia przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela tylko do zakończenia cyklu kształcenia rozpoczętego w roku akademickim 2018/2019, ale nie prowadzi już przyjęć na te studia⁴.

Przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela szkoły wyższe realizują na studiach wyższych stacjonarnych i niestacjonarnych oraz na studiach podyplomowych. W obu przypadkach realizują standardy kształcenia nauczycieli określone mocą Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 stycznia 2012 roku.

Standardy kształcenia nauczycieli w Polsce⁵

Standard kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela stosuje się do kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela przedmiotu, nauczyciela teoretycznych przedmiotów zawodowych, nauczyciela prowadzącego zajęcia i nauczyciela psychologa. Może być realizowany na studiach pierwszego i drugiego stopnia lub jednolitych studiach magisterskich, stacjonarnych i niestacjonarnych, na kierunkach, których programy studiów określają efekty uczenia się, obejmujące wiedzę i umiejętności odpowiadające wszystkim wymaganiom, odpowiednio: podstawy programowej przedmiotu nauczania lub podstawy programowej kształcenia w zawodach, bądź też treściom prowadzonych zajęć.

Standardy określają również minimalny czas trwania każdego typu studiów: nie krótszy niż sześć semestrów w przypadku studiów stacjonarnych pierwszego stopnia, nie krótszy niż 3 semestry na studiach drugiego stopnia. W jednolitych studiach magisterskich stacjonarnych dopuszcza się wydłużenie czasu ich trwania w stosunku do studiów stacjonarnych.

Realizację standardów kształcenia nauczycieli umożliwia się także na studiach podyplomowych, przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela, trwających nie krócej niż 3 semestry. Co istotne, program studiów i program studiów podyplomowych zapewniają osiągnięcie takich samych efektów uczenia się⁶.

W tabeli poniżej przedstawiono zestawienie rozwiązań kształceniowych określonych w obowiązujących standardach kształcenia nauczycieli.

⁴ Tamże, Podstawa prawna: 205 ust. 2–5, art. 206 i art. 212 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1669); 53 ust. 4 i ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018, poz. 1668).

⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. 2019, poz. 465), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000465> [dostęp: 1.05.2019].

⁶ Tamże, rozdz. 1.

Tabela 1. Minimalna liczba godzin zajęć zorganizowanych, praktyk oraz minimalna liczba punktów ECTS przypisana poszczególnym modułom zgodnie ze standardami kształcenia nauczycieli z dn. 17.01.2012 r.

Moduł	Komponenty modułu	Godziny	Punkty ECTS
Moduł 1: Przygotowanie w zakresie merytorycznym do nauczania pierwszego przedmiotu (prowadzenia zajęć)	Przygotowanie merytoryczne – zgodnie z opisem efektów kształcenia dla realizowanego kierunku studiów	*	**
Moduł 2: Przygotowanie w zakresie psychologiczno-pedagogicznym	1. Ogólne przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne	90	10
	2. Przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne do nauczania na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych	60	
	3. Praktyka	30	
Moduł 3: Przygotowanie w zakresie dydaktycznym	1. Podstawy dydaktyki	30	15
	2. Dydaktyka przedmiotu (rodzaju zajęć) na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych	90	
	3. Praktyka	120	
Moduł 4: Przygotowanie do nauczania kolejnego przedmiotu (prowadzenia zajęć)	1. Przygotowanie w zakresie merytorycznym	*	10–15
	2. Dydaktyka przedmiotu (rodzaju zajęć) na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych	60	
	3. Praktyka	60	
Moduł 5: Przygotowanie w zakresie pedagogiki specjalnej	1. Przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne specjalne	140	25
	2. Dydaktyka specjalna	90	
	3. Praktyka	120	

Źródło: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela⁷.

Absolwent po zakończeniu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela osiąga efekty w postaci wiedzy i umiejętności w następujących obszarach:

- psychologicznym i pedagogicznym pozwalającym na rozumienie procesów rozwoju, socjalizacji, wychowania i nauczania – uczenia się;
- dydaktycznym, w tym szczegółowej metodyki działalności pedagogicznej, popartym doświadczeniem w jej praktycznym wykorzystywaniu;
- umiejętności i kompetencji niezbędnych do kompleksowej realizacji dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych zadań szkoły, w tym do samodzielnego przygotowania i dostosowania programu nauczania do potrzeb i możliwości uczniów.

Ponadto wykazuje umiejętność uczenia się i doskonalenia własnego warsztatu pedagogicznego z wykorzystaniem nowoczesnych środków i metod pozyskiwania, organizowania i przetwarzania informacji i materiałów;

⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. 2012, poz. 131), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20120000131> [dostęp: 1.05.2019].

- umiejętnie komunikuje się przy użyciu różnych technik, zarówno z osobami będącymi podmiotami działalności pedagogicznej, jak i z innymi osobami współdziałającymi w procesie dydaktyczno-wychowawczym oraz ze specjalistami wspierającymi ten proces;
- charakteryzuje się wrażliwością etyczną, empatią, otwartością, refleksyjnością oraz postawami prospołecznymi i poczuciem odpowiedzialności i jest praktycznie przygotowany do realizowania zadań zawodowych (dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych) wynikających z roli nauczyciela⁸.

Cele i treści praktyk szkolnych

Celem praktyki, zarówno psychologiczno-pedagogicznej, jak i dydaktycznej, jest gromadzenie doświadczeń związanych odpowiednio z opiekuńczo-wychowawczą pracą nauczyciela z uczniami, zarządzaniem grupą i diagnozowaniem indywidualnych potrzeb uczniów oraz dydaktyczno-wychowawczą, i konfrontowanie nabywanej wiedzy psychologiczno-pedagogicznej oraz tej z zakresu dydaktyki szczegółowej (metodyki nauczania) w działaniu praktycznym. Praktyka odbywa się, w zależności od etapu edukacyjnego, którego dotyczy kształcenie osoby przygotowującej się do wykonywania zawodu nauczyciela, w szkole lub w placówce realizującej kształcenie na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych⁹.

W trakcie praktyki kształtowanie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych odbywa się poprzez szereg działań praktykanta, takich jak:

1) zapoznanie się ze:

- specyfiką przedszkola, szkoły lub placówki, w której praktyka jest odbywana, w szczególności poznanie realizowanych przez nią zadań opiekuńczo-wychowawczych i dydaktycznych, sposobu funkcjonowania, organizacji pracy, pracowników, uczestników procesów pedagogicznych oraz prowadzonej dokumentacji;

2) obserwowanie:

- zorganizowanej i podejmowanej spontanicznie aktywności formalnych i nieformalnych grup uczniów; aktywności poszczególnych uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; interakcji dorosły (nauczyciel, wychowawca) – dziecko oraz interakcji między dziećmi i młodzieżą (w tym samym i w różnym wieku);
- procesów komunikowania interpersonalnego i społecznego w grupach wychowawczych, ich prawidłowości i zakłóceń;
- czynności podejmowanych przez opiekuna praktyk oraz prowadzonych przez niego zajęć;
- sposobu integrowania przez opiekuna praktyk różnej działalności, w tym opiekuńczo-wychowawczej, dydaktycznej, pomocowej i terapeutycznej;

⁸ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20120000131> [dostęp: 5.05.2019].

⁹ Tamże.

- dynamiki grupy, funkcji pełnionych przez uczestników grupy, zachowania i postaw dzieci i młodzieży;
 - działań podejmowanych przez opiekuna praktyk na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i zachowania dyscypliny w grupie;
 - czynności podejmowanych przez opiekuna praktyk w toku prowadzonych przez niego lekcji (zajęć) oraz aktywności uczniów;
 - toku metodycznego lekcji (zajęć), stosowanych przez nauczyciela metod i form pracy oraz wykorzystywanych pomocy dydaktycznych;
 - interakcji dorosły (nauczyciel, wychowawca) – dziecko oraz interakcji między dziećmi lub młodzieżą w toku lekcji (zajęć);
 - procesów komunikowania interpersonalnego i społecznego w klasie, ich prawidłowości i zakłóceń; sposobów aktywizowania i dyscyplinowania uczniów oraz różnicowania poziomu aktywności poszczególnych uczniów;
 - sposobu oceniania uczniów;
 - sposobu zadawania i kontrolowania pracy domowej;
 - dynamiki i klimatu społecznego klasy, funkcji pełnionych przez uczniów, zachowania i postaw uczniów;
 - funkcjonowania i aktywności w czasie lekcji (zajęć) poszczególnych uczniów, z uwzględnieniem uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych;
 - działań podejmowanych przez opiekuna praktyk na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa i zachowania dyscypliny;
 - organizacji przestrzeni w klasie, sposobu jej zagospodarowania (ustawienie mebli, wyposażenie, dekoracje);
- 3) współdziałanie z opiekunem praktyk w:
- sprawowaniu opieki i nadzoru nad grupą oraz zapewnianiu bezpieczeństwa;
 - podejmowaniu działań wychowawczych wynikających z zastanych sytuacji;
 - prowadzeniu zorganizowanych zajęć wychowawczych;
 - podejmowaniu działań na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- 4) pełnienie funkcji opiekuna-wychowawcy / nauczyciela w szczególności:
- diagnozowanie dynamiki grupy oraz pozycji jednostek w grupie;
 - poznawanie uczniów i wychowanków, ich sytuacji społecznej, potrzeb, zainteresowań i zdolności, a także określanie poziomu rozwoju oraz wstępne diagnozowanie dysfunkcji i zaburzeń;
 - samodzielne prowadzenie działań opiekuńczo-wychowawczych wobec grupy i poszczególnych uczniów i wychowanków w grupie; sprawowanie opieki nad grupą w toku spontanicznej aktywności uczniów i wychowanków;
 - organizację i prowadzenie zajęć wychowawczych (w tym zajęć integrujących grupę i działań profilaktycznych) w oparciu o samodzielnie opracowywane scenariusze;
 - animowanie aktywności grupy i współdziałania jej uczestników, organizowanie pracy uczniów i wychowanków w grupach zadaniowych;
 - podejmowanie indywidualnej pracy z uczniami i wychowankami (w tym uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi);

- podejmowanie działań wychowawczych o charakterze interwencyjnym w sytuacjach konfliktu, zagrożenia bezpieczeństwa, naruszania praw innych lub nieprzestrzegania ustalonych zasad;
 - sprawowanie opieki nad uczniami i wychowankami poza terenem przedszkola, szkoły lub placówki;
 - planowanie lekcji (zajęć), formułowanie celów, dobór metod i form pracy oraz środków dydaktycznych;
 - dostosowywanie metod i form pracy do realizowanych treści, etapu edukacyjnego oraz dynamiki grupy uczniowskiej;
 - organizację i prowadzenie lekcji (zajęć) w oparciu o samodzielnie opracowywane scenariusze;
 - wykorzystywanie w toku lekcji (zajęć) środków multimedialnych i technologii informacyjnej;
 - dostosowywanie sposobu komunikacji w toku lekcji (zajęć) do poziomu rozwoju uczniów;
 - animowanie aktywności poznawczej i współdziałania uczniów, rozwijanie umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy z wykorzystaniem technologii informacyjnej;
 - organizację pracy uczniów w grupach zadaniowych;
 - dostosowywanie podejmowanych działań do możliwości i ograniczeń uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
 - diagnozowanie poziomu wiedzy i umiejętności uczniów;
 - podejmowanie indywidualnej pracy dydaktycznej z uczniami (w tym uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi);
 - podejmowanie działań wychowawczych w toku pracy dydaktycznej, w miarę pojawiających się problemów;
 - podejmowanie współpracy z innymi nauczycielami, wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym, psychologiem szkolnym oraz ze specjalistami pracującymi z uczniami;
- 5) analiza i interpretacja zaobserwowanych albo doświadczanych sytuacji i zdarzeń pedagogicznych, w tym:
- prowadzenie dokumentacji praktyki;
 - konfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyką;
 - ocena własnego funkcjonowania w toku realizowania zadań opiekuńczych i wychowawczych (dostrzeganie swoich mocnych i słabych stron) oraz dydaktycznych;
 - ocena przebiegu prowadzonych zajęć / lekcji oraz realizacji zamierzonych celów;
 - konsultacje z opiekunem praktyk w celu omawiania obserwowanych sytuacji i przeprowadzanych działań;
 - omawianie zgromadzonych doświadczeń w grupie studentów (słuchaczy).
- W przypadku gdy przedmiot lub rodzaj zajęć jest nauczany zarówno w szkole podstawowej, jak i ponadpodstawowej, praktyki zawodowe odbywają się w obu typach szkół. Są zintegrowane i realizowane równoległe z zajęciami z dydaktyki przedmiotu nauczania lub rodzaju zajęć.

Organizacja praktyk dydaktycznych i psychologiczno-pedagogicznych na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie

Praktyki pedagogiczne, obowiązkowe dla studentów – przyszłych nauczycieli, stanowią integralną część procesu dydaktycznego i podlegają zaliczeniu w terminach ustalonych planami studiów. Praktyki realizowane są w dwóch podstawowych formach: ćwiczeń praktycznych w szkole i praktyk zawodowych. Odbywają się w szkołach ćwiczeń, czyli takich, z którymi Uniwersytet zawarł porozumienie w oparciu o spełnianie przez nie standardów jakości profesjonalizacyjnej.

Ćwiczenia praktyczne są częścią składową kursu z dydaktyki przedmiotowej. Wtedy to 5–8-osobowa grupa studentów wraz z nauczycielem akademickim (prowadzącym dydaktykę przedmiotową) udaje się do szkoły, gdzie obserwuje i omawia przebieg lekcji / zajęć pod kątem ich prawidłowości metodycznych, merytorycznych i wychowawczych. Ich zaliczenia dokonuje nauczyciel akademicki.

Następnie student odbywa praktyki zawodowe w wytypowanej szkole, znajdując się pod opieką nauczyciela szkolnego i nauczyciela akademickiego. Opiekun dydaktyczny z ramienia uczelni przynajmniej raz pojawia się w szkole, w której praktykują studenci przydzieleni mu do monitorowania podczas praktyk. Jednym z pierwszych zadań opiekuna praktyk studenta z ramienia szkoły jest skonstruowanie harmonogramu praktyk, uwzględniającego założenia instrukcji do praktyk danego typu, i przesłanie go opiekunowi z ramienia uczelni. Praktykę zalicza opiekun dydaktyczny lub kierownik praktyk z ramienia uczelni, działając w porozumieniu z opiekunem szkolnym.

Zasady oraz tryb organizacji i odbywania praktyk określa zarządzenie rektora, zaś szczegółowe zasady dotyczące odbywania praktyk zawodowych uchwała rada jednostki realizującej kształcenie na danym kierunku.

Tabela 2. Zestawienie liczby studentów odbywających praktyki psychologiczno-pedagogiczne oraz dydaktyczne w latach 2013–2018 z uwzględnieniem typu studiów

Typ studiów	Stacjonarne		Niestacjonarne		Podyplomowe		Razem
	dydaktyczne	psychologiczno-pedagogiczne	dydaktyczne	psychologiczno-pedagogiczne	dydaktyczne	psychologiczno-pedagogiczne*	
2017/2018	1323	263	149	32	230	40	2037
2016/2017	1402	282	283	66	256	63	2352
2015/2016	1212	301	343	53	194	64	2167
2014/2015	1439	269	353	51	183	59	2354
2013/2014	1896	364	532	22	151	47	3012
Suma	7272	1479	1660	224	1014	273	11922
Ogółem	8751		1884		1287		

* Praktyki psychologiczno-pedagogiczne na studiach podyplomowych dotyczą wyłącznie studiów nadających kwalifikacje pedagogiczne.

Źródło: Dział Nauki i Współpracy z Oświatą Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, dane z 10.06.2019 r.

Efektywność praktyk w ocenach studentów – koncepcja i wyniki badań pilotażowych

Przedstawione tu doniesienie z badań wstępnych (pilotażowych) jest fragmentem szerszego raportu dotyczącego efektywności kształcenia nauczycieli oraz warunków zapewnienia jakości ich praktycznego przygotowania w szkole.

Celem podjętych badań było poznanie opinii studentów na temat zrealizowanych w szkole praktyk pedagogicznych, w kontekście ich efektywności.

Badania zostały przeprowadzone w roku akademickim 2018/2019 w województwie małopolskim wśród 120 studentów – przyszłych nauczycieli różnych kierunków kształcenia Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, którzy realizują specjalność nauczycielską. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, z użyciem techniki ankietowania. Narzędzie badawcze, czyli kwestionariusz ankiety, składało się z części metryczkowej i części głównej, zawierającej 12 pytań zamkniętych. Odpowiedzi na nie tworzyły podstawę dla następnej analizy, różnych aspektów oceny praktyk szkolnych, a wnioski pozwalały na przygotowanie rekomendacji doskonalenia organizacji procesu praktycznego kształcenia przyszłych nauczycieli. Odpowiedzi na pytania miały charakter oceny na skali od 1 do 6, gdzie 1 – oznaczało oceną najniższą, 6 – oceną najwyższą. Kwestionariusz został przekształcony w ankietę Google i rozesłany drogą mailową do studentów po odbyciu przez nich praktyk szkolnych.

W tym artykule skupimy się na kilku kluczowych problemach badawczych wyróżnionych dla badania pilotażowego:

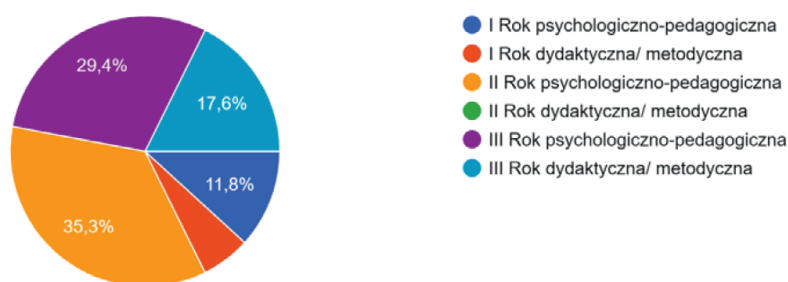
1. Jaki jest poziom istotności zróżnicowanych aktywności realizowanych w czasie praktyki dla rozwoju kompetencji merytorycznych i metodycznych przyszłych nauczycieli?
2. Jak studenci oceniają znaczenie praktyki w kontekście przyszłej pracy nauczycielskiej?
3. Jakie korzyści z odbytych praktyk są najbardziej istotne w opinii studentów?

Wyniki badań

Spośród odpowiedzi uzyskanych od badanych studentów dało się wyróżnić 6 rodzajów praktyk szkolnych (rys. 1). Zdecydowana większość z nich to praktyki psychologiczno-pedagogiczne odbywane po II roku studiów (35,3%) i psychologiczno-pedagogiczne po III roku studiów (29,4%). Celem tego rodzaju praktyk jest zapoznanie się z systemem funkcjonowania szkoły podstawowej i ponadpodstawowej, dokumentacją szkoły, programami profilaktyczno-wychowawczymi szkoły, obserwacja i samodzielne prowadzenie lekcji wychowawczych.

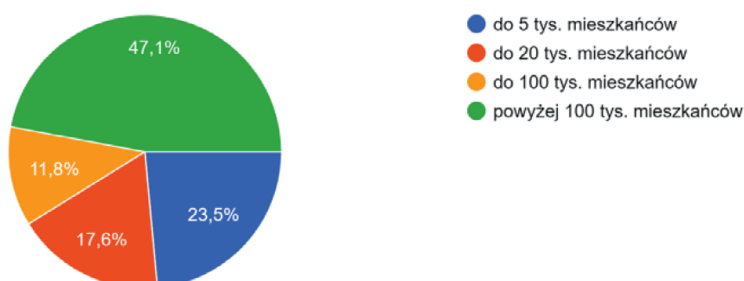
Warto również skupić się na miejscach odbywanych praktyk (rys. 2), co w znacznym stopniu wpływa na ich jakość przez stworzenie niezbędnych warunków współpracy z opiekunem praktyk w szkole, zaangażowanie studentów w życie szkolne, zaznajomienie z tradycjami i zwyczajami szkoły, jak też nawiązanie kontaktów z uczniami, ich rodzicami, społecznością lokalną.

Rys. 1. Rodzaje praktyk w zależności od roku / lat studiów odbywania praktyki

Źródło: Badania własne

Rys. 2. Wielkość miejscowości, w której odbywała się praktyka

Źródło: Badania własne

Większość respondentów odbyła praktyki w dużych miastach (miejscowościach powyżej 100 tys. mieszkańców). Poza tym około $\frac{1}{4}$ przebadanych (23,5%) zaznaczyło wieś (miejscowości do 5 tys. mieszkańców) jako miejsce odbytych praktyk.

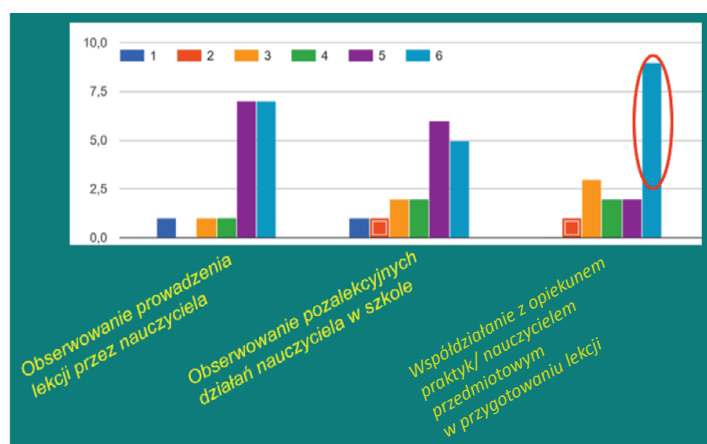
Ważnym aspektem naszych badań było określenie poziomu istotności w przygotowaniu do zawodu nauczyciela zajęć i aktywności podejmowanych w czasie praktyk (rys. 3a i 3b). Analiza odpowiedzi na te pytania pozwala dostrzec zależności pomiędzy oceną studentów a programem organizacji praktyk oraz procesem przygotowania studentów do odbycia praktyk szkolnych podczas zajęć na uczelni.

Do najbardziej istotnych aktywności podczas praktyki, wpływających na kształtowanie umiejętności nauczycielskich, według studentów należą: współdziałanie ze szkolnym opiekunem praktyk (nauczycielem, wychowawcą) w przygotowaniu lekcji; ocenianie osiągnięć uczniów; otrzymanie informacji zwrotnej od nauczyciela po przeprowadzonych lekcjach; analiza i interpretacja sytuacji i zdarzeń dydaktycznych wspólnie z nauczycielem.

Otrzymane odpowiedzi świadczą o wyjątkowo znaczącej roli szkolnego opiekuna praktyk w zawodowym rozwoju i samoocenie przyszłego nauczyciela. Od jego zaangażowania i chęci wsparcia studenta podczas praktyk w dużym stopniu zależy nabycie pewności siebie, rozwój postawy empatycznej u nauczyciela, pasji do zawodu.

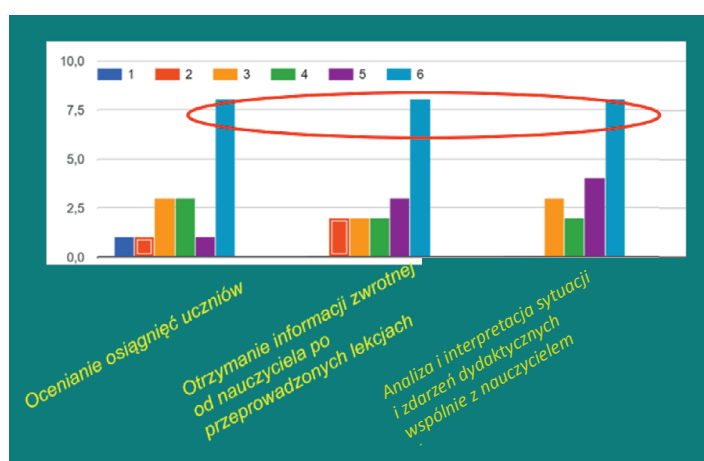
Wnioski te potwierdzały dodatkowo odpowiedzi respondentów na pytania dotyczące korzyści z odbytych praktyk (rys. 5).

Rys. 3a. Poziom istotności w przygotowaniu do zawodu nauczyciela zajęć i aktywności podejmowanych w czasie praktyk

Źródło: Badania własne

Rys. 3b. Poziom istotności w przygotowaniu do zawodu nauczyciela zajęć i aktywności podejmowanych w czasie praktyk

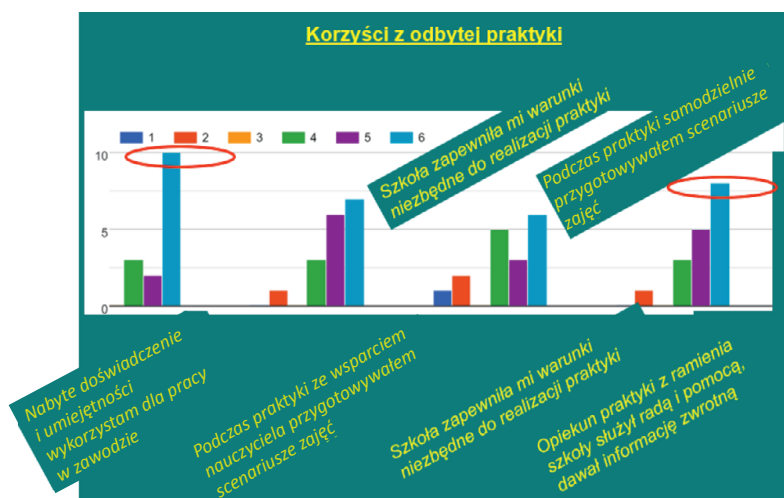

Źródło: Badania własne

Wśród najważniejszych korzyści studenci wyróżniają: nabyte doświadczenie i umiejętności przydatne do pracy w zawodzie oraz cenne wskazówki i informacje zwrotne ze strony opiekuna praktyki z ramienia szkoły. Stwierdzenia te wskazują na wpływ zewnętrznych czynników (okoliczności) na ukształtowanie umiejętności zawodowych oraz na rozwój kompetencji nauczycielskich studentów przygotowujących się do pełnienia funkcji przyszłych nauczycieli-wychowawców.

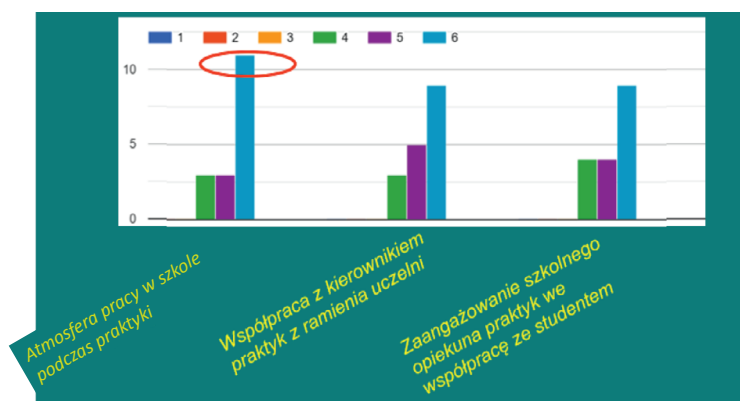
Po analizie kolejnego pytania badawczego: jaka jest ogólna ocena praktyki jako ważnego elementu kształcenia nauczycieli (rys. 5a i 5b), wyróżnia się dwa aspekty potwierdzające wpływ zewnętrznych czynników (miejsce pracy, rodzina, społeczność) na rozwój wewnętrznych czynników (wiedza, umiejętności) składających się na rozwój kompetencji i postaw zawodowych: atmosfera pracy w szkole podczas praktyki oraz współpraca z uczniami.

Rys. 4. Korzyści z odbytej praktyki w opinii studentów

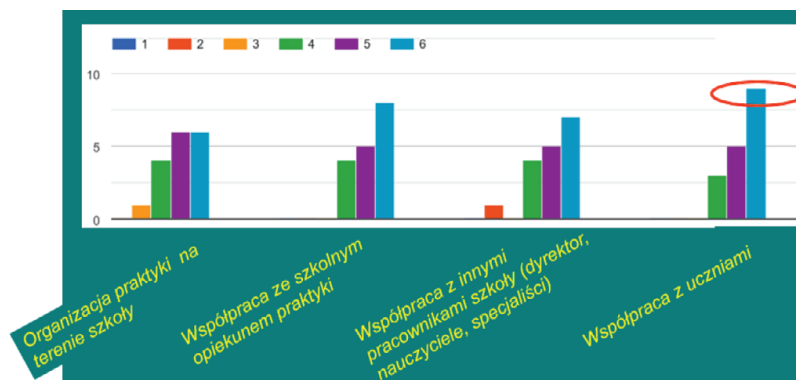
Źródło: Badania własne

Rys. 5a. Ogólna ocena praktyki przez studentów w podanych obszarach

Źródło: Badania własne

Rys. 5b. Ogólna ocena praktyki przez studentów w podanych obszarach

Źródło: Badania własne

Dyskusja i wyniki

Uzyskane dane pozwalają na sformułowanie kilku uogólnionych wniosków. Pierwszy odnosi się do roli współpracy studenta ze szkolnym opiekunem praktyk, która jest wyjątkowo istotna w kształtowaniu kompetencji przyszłego nauczyciela. Dzięki jej jakości i poziomowi zaangażowania obu stron zdobywane doświadczenia stają się szersze i bardziej gruntowne. Podobne wyniki badań uzyskali Atiye A. Ozdemir i G. Yildirim¹⁰, wykazując, że jednym z najważniejszych czynników efektywności praktyk jest dobra współpraca w triadzie: praktykant, opiekun szkolny, opiekun z ramienia uczelni. Jej zakłócenia powodują bowiem spadek skuteczności praktyk związany z niewykorzystaniem możliwości rozwoju kompetencji studenta – przyszłego nauczyciela. Do podobnych wniosków doszła G. Aglazor¹¹.

Drugi wniosek dotyczy zalet odbytych praktyk, jakie dostrzegają praktykujący studenci. Bardzo wysoko cenią sobie oni nabyte podczas praktyki szkolnej doświadczenia i ich znaczenie dla przyszłej pracy zawodowej. Okazuje się, że sprzyjająca atmosfera pracy w szkole podczas realizacji praktyk, rzutująca na poziom zaangażowania i wsparcia kadry pedagogicznej oraz nawiązywanie pozytywnych kontaktów z uczniami, jest tą wartością, którą studenci, przyszli nauczyciele, cenią sobie najbardziej. Także badania S. Caires, L.S. Almeii i C. Martinsa¹² dowiodły, że optymalnie zrealizowany, przebiegający w pozytywnej atmosferze szkoły kurs praktyk ma wpływ także na rozwój społeczno-emocjonalny studentów – przyszłych nauczycieli, stanowi zatem kolejną wartość dodaną rzetelnej realizacji praktyk.

Ścisła współpraca uczelni pedagogicznych, jako głównych ośrodków kształcenia nauczycieli, ze szkołami różnych typów w celu zapewnienia niezbędnych warunków dla organizacji i przebiegu efektywnej praktyki szkolnej dla studentów przyszłych nauczycieli jest niezbędna. Jak pisze G. Aglazor, obszar działań praktycznych w rzeczywistych warunkach przyszłej pracy jest kulminacyjnym działaniem profesjonalizacyjnym kandydatów na nauczycieli¹³.

Dbanie o realizację wysokich standardów, na które składają się: mistrzowska kadra pedagogiczna, baza infrastrukturalna szkoły oraz pozytywne nastawienie do współpracy pracowników szkół praktyk, wydaje się tu kluczowe. Oni bowiem tworzą atmosferę sprzyjającą nabywaniu szerokich kompetencji psychologiczno-pedagogicznych i dydaktycznych, czyli konstruowaniu warsztatu profesjonalnie działającego przyszłego nauczyciela.

¹⁰ A. Ozdemir, G. Yildirim, *The Effects of Teaching Practice Course on Professional Development of Student Teachers*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2012, nr 46, s. 2550–2555.

¹¹ G. Aglazor, *The Role of Teaching Practice in Teacher Education Programmers: Designing Framework for Best Practice*, „Global Journal of Educational Research” 2017.

¹² S. Caires, L.S. Almeida, C. Martins, *The Socioemotional Experiences of Student Teachers during Practicum: A Case of Reality Shock?*, „The Journal of Educational Research” 2010, nr 103, s. 17–27.

¹³ G. Aglazor, *The Role of Teaching Practice...*, dz. cyt., s. 101–110.

Bibliografia

- Aglazor G., *The Role of Teaching Practice in Teacher Education Programmes: Designing Framework for Best Practice*, „Global Journal of Educational Research” 2017, nr 16, s. 101–110.
- Caires S., Almeida L.S., Martins C., *The Socioemotional Experiences of Student Teachers during Practicum: A Case of Reality Shock?*, „The Journal of Educational Research” 2010, nr 103, s. 17–27.
- Ozdemir A.A., Yildirim G., *The Effects of Teaching Practice Course on Professional Development of Student Teachers*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2012, nr 46, s. 2550–2555.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. 2012, poz. 131), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20120000131> [dostęp: 1.05.2019].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. 2017, poz. 157), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170001575> [dostęp: 5.05.2019].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. 2019, poz. 465), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000465> [dostęp: 1.05.2019].
- Studia przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela, <https://konstytucjadlana-uki.gov.pl/ksztalcenie#studia> [dostęp: 1.05.2019].
- Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1669), art. 205, ust. 2–5, art. 206 i art. 212, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001669> [dostęp: 1.05.2019].
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668), art. 53, ust. 4 i ust. 5, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668> [dostęp: 1.05.2019].

Teaching Practice at School as a Key Element of University Teachers' Professionalisation in Poland

Abstract

The article presents an analysis of the process of practical preparation of future teachers for performing professional functions. The legal acts concerning the organization of teacher education in Poland were reviewed, and the role of school practices in the development of teaching competences of students of pedagogical universities was also recognized. A separate chapter of the article concerns the organization of didactic and psychological-pedagogical practices at the Pedagogical University of Krakow. It presents the results of a preliminary study on the effectiveness of practices in the assessment of students. The research group consisted of students of the teaching specialty. The results showed a significant role of cooperation with the student's school supervisor and favourable working atmosphere during the school practice for the future teacher competence formation. Students highly value the school practice experience, so it is important to develop close cooperation between

pedagogical universities as the main centres for teacher education and different types of schools, in order to provide the necessary conditions for the organization of effective school practice for the students-future teachers.

Key words: teacher's professionalisation, pedagogical practice in school, teachers' competences

Anna Kwatera – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki; pedagog w zakresie specjalności: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza oraz pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Certyfikowany tutor akademicki oraz coach i trener nauczycieli. Członkini International Council on Education for Teaching (ICET) oraz Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. Realizatorka polsko-amerykańskiego projektu badawczego: „Adaptacja programu profilaktycznego Good Behavior Game”. Pracuje w Studium Kształcenia Nauczycieli Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Zainteresowania naukowe i badawcze: zagadnienia dydaktyczne oraz pedeutologiczne, zwłaszcza profesjonalizacja nauczycieli oraz stymulowanie rozwoju ich kompetencji.

Natalia Demeshkant – profesor w Studium Kształcenia Nauczycieli Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, kierownik projektu „Poznawaj świat zdrowo – Zdrowy styl życia ucznia warunkiem efektywności w nauce i wzrostu kompetencji” w ramach POWER, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Certyfikowany tutor akademicki. Jest ekspertem w dziedzinie kształcenia nauczycieli z wykorzystaniem innowacyjnych technik nauczania. Jej badania dotyczą doskonalenia programów kształcenia nauczycieli z uwzględnieniem nowoczesnych technik i metod, a także zintegrowanych badań na poziomie uczelni wyższych z długofalowymi celami dla innowacyjnej dydaktyki.